

Sahâbî Suheyb-i Rûmî'nin Tabea'da (Denizli/Kale) Yaşamış Olma İhtimali Üzerine Bir Değerlendirme

*An Evaluation on the Possibility of Sahabi Suheyb
al-Rumi Living in Tabea (Denizli/Kale)*

Gencal ŞENYAYLA*

Makale Bilgisi / Article Information

Article Type (Makale Türü): Research Article (Araştırma Makalesi)

<https://doi.org/10.56288/siyer.1642562>

Date of Submission (Geliş Tarihi): 18.02.2025

Date of Acceptance (Kabul Tarihi): 05.05.2025

Date of Publication (Yayın Tarihi): 22.05.2025

Citation / Atıf: Şenyayla, Gencal. "Sahâbî Suheyb-i Rûmî'nin Tabea'da (Denizli/Kale) Yaşamış Olma İhtimali Üzerine Bir Değerlendirme". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 18 (Mayıs 2024), 1-18.

Peer-Review (Değerlendirme): Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körleme / En Az İki Dış Hakem).

Ethical Statement (Etik Beyan): It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).

Plagiarism Checks (Benzerlik Taraması): Yes (Evet) – intihal.net

Conflicts of Interest (Çıkar Çatışması): The author(s) has no conflict of interest to declare (Çıkar çatışması beyan edilmemiştir).

Complaints (Etik Beyan Adresi): sad@siyeryayinlari.com

Grant Support (Finansman): The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır).

Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans): Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır).

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü. Denizli-Türkiye. (Assoc Professor, Pamukkale University Faculty of Theology, Department of Islamic, gsenyayla@pau.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1590-9498. ROR ID: <https://ror.org/01etz1309>).

Öz

Hız. Peygamber'in uygulamaları ve vahyin nüzul ortamına şahitliklerinden dolayı sahâbe nesli bütün Müslümanlar için örnek nesildir. Hız. Peygamber'in arkadaşları olan sahâbeyi bizim için değerli kılan özelliklerden birisi Hız. Peygamber'i bizlere tanıtmada üstlendikleri roldür. Hız. Peygamber'in hayatı hakkında bildiklerimizin, Hız. Peygamber'i görmüş, onunla yaşamış, onun terbiyesini almış ve İslâm tarihine şahitlik etmiş olan sahâbîlerin naklettiği rivayetlerden ibarettir. Bu nesil, Hız. Peygamber'den bizzat görerek öğrendikleri İslâm'ı yaşama konusunda kendilerinden sonra gelecek Müslümanlara hayatın her alanında örnek olmaya devam edecektir. Suheyb-i Rûmî, sahâbe içerisinde Hız. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen ve İslâm'ın ilk günlerinde Müslüman olan özel bir kişidir. Asıl ismi Suheyb b. Sinân olsa da "Suheyb-i Rûmî" olarak meşhur olmuştur. Bu açıdan Anadolu topraklarıyla da bağlantılı olan Suheyb'in bu topraklarla ilişkisinin tespiti önemlidir. Suheyb, henüz küçük bir çocuk iken Rumlara esir düşmüş ve yıllarca bir köle olarak Anadolu'da yaşamak mecburiyetinde kalmıştır. Anadolu'nun neresinde yaşadığına dair temel kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte 14. Yüzyıl seyyahlarından İbn Battûta, ziyareti esnasında yöre halkından onun günümüzde Denizli'nin Kale ilçesi yakınlarında bulunan Tabea antik kentinde yaşamış olduğuna dair söylentiler duyduğunu aktarmaktadır. Temel kaynaklarda bu konuda başka bilgi bulunmadığı için onun Anadolu'da yaşadığı bölge döneminin özelliklerinden hareketle tespit edilebilir. Bu çalışmada Suheyb-i Rûmî'nin yaşadığı dönemin bazı özellikleri analiz edilerek onun Tabea'da yaşamış olma ihtimali üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Siyer, Sahâbe, Suheyb-i Rûmî, Tabea (Denizli/Kale).

Abstract

The generation of the sahâba is a model for all Muslims due to their witnessing of the revelation and the practices of the prophet. One of the characteristics that makes the Sahâba valuable is the role they played in introducing the prophet to us. Most of what we know about the life of the Prophet is comprised of the narrations conveyed by his Sahâba who saw the Prophet, lived with him, were taught by him and witnessed Islamic history. This generation will continue to be an example to Muslims who come after them in every aspect of life in terms of living Islam, with the information they learned from the Prophet by seeing personally. Suheyb al-Rûmî is a special person among the Sahâba who is known for his closeness to the prophet and who became a Muslim in the early days of Islam. Although his real name was Suheyb b. Sinan, he became famous as "Suheyb-i Rûmî". In this respect, it is important to determine the relationship of Suheyb, who was also connected to the Anatolian lands, with these lands. Suheyb was captured by the Byzantines while he was a small child and had to live as a slave in Anatolia for years. Although there is no information in primary sources about where he lived in Anatolia, Ibn Battuta, one of the 14th century travelers, reported that he heard rumors from the local people during his visit that he lived in the ancient city of Tabea, which is located near the Kale district of Denizli today. Since there is no other information on this subject in primary sources, determination can be made based on the characteristics of the region where he lived in Anatolia. In this study, some characteristics of the period in which Suheyb al-Rûmî lived will be analyzed and the possibility that he resided in Tabea will be emphasized.

Keywords: Islamic History, Sira, Sahâba, Suheyb al-Rûmî, Tabea (Denizli/Kale).

Giriş

Suheyb-i Rûmî, İslâm'ın ilk günlerinde Hz. Peygamber'e iman edip ilk Müslümanlardan olan ve Hz. Peygamber'in de kendisini çok sevdiği sahâbîlerden birisidir. İnancı uğruna bütün servetini kaybetmeyi göze almış, Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamaya özen göstermiş özel bir kişiliktir. Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere Medine dönemindeki bütün savaşlara katılmıştır.^[1]

Ailesiyle yaşam sürdüğü Ninova (Musul) bölgesinin Bizanslı Rumlar tarafından talan edilmesi üzerine henüz 3 veya 4 yaşlarında bir çocuk iken Rumlara esir düşmüş ve bunun neticesinde bir köle olarak çocukluk ve gençlik yıllarının bir bölümünü Anadolu'da geçirmek mecburiyetinde kalmıştır. Rum diyarında yaşaması ve bu coğrafyanın dili Rumcayı çok iyi konuşması dolayısıyla "Rûmî" olarak vasıflandırılmış ve bu vasfıyla bilinir olmuştur. Bu açıdan Anadolu coğrafyasıyla ilintili olan Suheyb'in tanınması ve özellikle bu coğrafyanın insanlarına tanıtılması önemlidir. Esaretinin ardından Anadolu'ya götürüldüğü bilinen Suheyb'in bu coğrafyanın neresinde yaşadığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.^[2]

Müslüman seyyah İbn Battûta, 1330'lu yıllarda Anadolu'yu da kapsayan geniş coğrafyaları seyahate çıktığında Türkmenlerin hakimiyetindeki Denizli bölgesine de uğramış ve burada iki gece konakladıktan sonra Kale-i Tavas şehrine, oradan da Muğla'ya doğru gezisine devam etmiştir. İbn Battûta, bu seyahat esnasında dönemin şartlarında oldukça büyük, sağlam ve yüksek surlarla çevrilerek güvenli bir şehir haline getirilen Kale-i Tavas'a da uğramıştır. Burada bulunduğu esnada kale ahalisinden olmadığı için surun içine alınmamış, bundan dolayı da sur dışında bir gece konaklamak mecburiyetinde kalmıştır. İbn Battûta, Kale-i Tavas'ta bulunduğu esnada yöre halkından, esir edildikten sonra Suheyb'in bu şehre getirildiği ve burada yaşadığına dair söyleniler duyduğunu belirtmektedir.^[3]

İbn Battûta'nın ziyaret ettiği dönem olan 14. yüzyılda Kale-i Tavas denilen, şimdi ise Denizli'nin "Kale" ilçesi yakınlarında bulunan bu hisar şehirde Suheyb'in yaşadığına dair bir inancın varlığı önemlidir. Çünkü bir inancın bir bölgeye yerleşmesi için çok uzun zaman gereklidir. Dolayısıyla da İbn Battûta'nın bölgeyi ziyaretinden çok önceleri burada böyle bir inancın oluşması konumuz açısından oldukça değerlidir. Suheyb'in Anadolu'da nerede yaşadığına dair daha eski başka bir kaynak olmadığı için bu konuda kesin bir şey söylenemez. Fakat böyle bir inancın bu bölgede yüz yıllardan beri var olması, esir alındıktan sonra Anadolu'ya getirilen Suheyb'in, o dönemde Rumların elinde olan Tabea'ya getirilmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Erken dönem kaynaklarında bunu teyit edecek bilgiler yer almadığı için bu çalışmada bazı dolaylı veriler üzerinden hareketle onun Tabea'da yaşamış olma durumu değerlendirilecektir. Bu amaçla dönemin kölelik geleneği, Kelb kabilesinin rolü, dönemin ticaret ve ulaşım rotaları, Karia bölgesi ve Tabea şehrinin bazı özellikleri üzerinden hareketle konu değerlendirilecektir.

1. Suheyb-i Rûmî'nin Hayatı ve Esarete Giden Süreç

Babası Rebîa kabilesinin kollarından Benî Nemir b. Kâsıt'a mensup bir Arap olan Suheyb-i Rûmî (Suheyb b. Sinân), İslâm'dan yaklaşık 20 yıl kadar önce takriben 589 yılı veya buna yakın bir tarihte, Irak'ın Ninova (Musul) şehri civarında Fırat nehrinin yakınında bulunan bir köyde dünyaya gelmiştir. Suheyb'in babası Sinân veya amcasının, bazı kayıtlara göre de her ikisinin

[1] Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001), 3/210.

[2] Mekki b. Ebû Tâlib el-Kayrevânî, *el-Hidâye ilâ buluğî'n-nihâye fi ilmi meâni'l-Kur'ân-i ve tefsîrihi*, (Şârika: Câmiatu's-Şârika, 2008), 1/681.

[3] Muhammed b. Abdillâh İbn Battûta, *Rihletü İbn Battûta* (Ribât: Dâru's-Şarkî'l-Arabî, t.s.), 1/224; İbrahim Balık, *Denizli (Lâdik) İnançoğulları Beyliği* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2022), 122.

Kisrâ'nın hâkimiyeti altındaki Ninova (Musul) bölgesinde bulunan Eyle veya Übülle şehrinin yöneticiliğini yürüttükleri için aile çevresi burada yaşıyordu. Bundan dolayı çocukluğunun ilk yılları bu bölgede geçmiştir.^[4]

Suheyb'in çocukluğunun ilk yıllarını geçirmiş olduğu bu bölge o dönemde Sâsânîlerin siyasi hâkimiyeti altında bulunuyordu. Suheyb'in dünyaya geldiği yıllara denk düşen 588-589 yıllarında Sâsânîlerle büyük bir siyasi rekabet durumunda olan Rumlar (Bizans), Ninova bölgesine saldırarak buraları talan etmiştir. Bugün ülkemizin güneydoğu sınırına oldukça yakın bir yerde bulunan Ninova bölgesini talan eden Rumlar, Suheyb'in ailesi ile birlikte çok sayıda insanı kılıçtan geçirdikleri gibi, talan esnasında bir o kadar insanı da esir alıp götürmüştür.^[5] Bizanslıların esir alıp götürdükleri insanlar arasında henüz 3-4 yaşlarında olduğu anlaşılan Suheyb de bulunuyordu.^[6] Bizans tarafından esir alınan, çocukluk ve gençliğinin bir bölümünü Rumlar arasında geçiren Suheyb'in, esaretten sonra hangi bölge ve hangi şehre götürüldüğü, nerede ve ne şekilde yaşadığı, esir alındığında kaç yaşında olduğu ve kaç sene Rumlar arasında kaldığı konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

Suheyb'in esir alınıp götürülmesine zemin hazırlayan dönemin siyasi atmosferi hakkında kısa bir bilgi paylaşmak istiyoruz. Suheyb'in doğduğu yıllarda dönemin en büyük iki devleti Bizans ve Sâsânîler, birbirleriyle rekabet halindeydi. Bu yüzden de iki devlet arasında özellikle Anadolu toprakları üzerinde büyük çatışmalar yaşanıyor. Özellikle 572-591 tarihleri arasına denk düşen dönemde iki devlet arasında kesintisiz olarak devam eden mücadeleler her iki devleti de ciddi anlamda yıpratmıştı.^[7] Suheyb'in esir düştüğü yıllara denk gelecek şekilde iki devlet arasındaki bu mücadeleler İslâm'ın ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir. İki devlet arasındaki mücadeleler esnasında, Sâsânî devleti hâkimiyetinde olup Bizans sınırına çok yakın bir yerde bulunan Ninova (Musul) bölgesi de bu dönemlerde sık sık Bizans saldırılarına maruz kalıyordu.^[8] Suheyb'in ailesinin yaşadığı Musul bölgesine işte böyle bir zaman ve zeminde Bizanslılar saldırmış ve bu bölgeyi talan etmiştir.

572-591 yılları arasında Bizans imparatorluğu ile Sâsânîler arasında imparatorluğun doğu sınırları içerisinde yapılan savaşlarda ele geçirilen insanlar ya köle olarak satılıyor ya da başka bölgelere gönderiliyordu. Bu kapsamda 578 yılında Sâsânîlerin büyük bir saldırısı sonucu Ermeni topluluklarından on binden fazla kişiyi yaşadıkları bölgelerden uzaklaştırılarak Kıbrıs bölgesine sürgün ettikleri bilinmektedir.^[9] Bu ve benzeri sosyal hadiseler bahse konu dönemlerde insanların sosyal statülerinde sürekli bir değişime neden oluyordu. Farklı bir ülkede ele geçirilen sıradan bir vatandaş, Avrupa ya da Akdeniz civarındaki diğer bir ülkede köle olarak satılabiliyordu. Bu tür olaylar ise daha çok sınır bölgelerinde gerçekleşiyordu.^[10]

Suheyb, esir alındıktan sonra tabii olarak bir köle statüsünde on yıldan fazla bir zaman Anadolu'da yaşamıştır. Daha sonra, Kelb kabilesinin tüccarları onu Rumlardan satın alarak Mekke

[4] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/207; Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Ekrem İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcud (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 3/38; Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1988), 7/352; Mehmet Efendioğlu, "Suheyb b. Sinân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/476.

[5] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/207-211.

[6] Suheyb'i-Rûmî, 659 yılında ve 70 yaşında iken vefat etmiştir. Yaşı ve vefat tarihi dikkate alındığında esir edildiğinde onun 3 veya 4 yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/207-211.

[7] Mehmet Özmenli, V-VI. Yüzyıllarda Bizans Devleti-Sâsânî Devleti-Ermeni Derebeylerinin Mücadeleleri ve Türkler, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/3 (2008), 329-330.

[8] Sebeos, *The Armenian History*, ts. R. W. Thomson and J. Howard-Johnston (Liverpool: Liverpool University Press, 1999), 76-84.

[9] Ernst Honigman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970), 21.

[10] Hakan Şanlıbayrak, *III. ve VI. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Kölelik* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 34.

civarındaki meşhur Ukâz Panayırına getirmiş ve orada satışa çıkarmıştır. Ukâz Panayırında yeniden satışa sunulan Suheyb'i, bölgenin önde gelen köle ve esir tüccarlarından Abdullah b. Cud'ân satın almış, çok geçmeden de onu azat etmiştir.^[11] Hürriyetine kavuşmasının ardından Suheyb, azatlısı olduğu Abdullah b. Cud'ân ile ticari ortaklık kurmuş ve onun ölümüne kadar kendisiyle bu ortaklığı sürdürmüştür. Yetenekli kölelerin sahipleri tarafından azat edilip birlikte çalışmaya devam etme geleneği batı toplumlarında olduğu gibi aynı şekilde Arabistan'da da bulunuyordu.^[12] Suheyb, Abdullah b. Cud'ân'ın ölümünden sonra da müstakil olarak ticari faaliyetlerine devam etmiş ve sahip olduğu ticari zekâsı sayesinde kısa sürede zenginleşmiştir.^[13]

Hiz. Peygamber'in kendisini Rumlara nispet ederek Rumlar içerisinde İslâm'ı kabul eden ilk kişi olduğunu söyleyip yücelttiği Suheyb,^[14] bu özelliği dolayısıyla Mekke toplumunda "Rûmî" şeklinde anılmaya devam etmiş ve kendisinin de kötü görmediği "Rûmî" nispeti onun en belirgin özelliği olarak yerleşip kalmıştır. Rûmî ifadesi, "Bizans'a mensup, Bizanslı" anlamına geldiği gibi etnik olarak Rum asıllı olanları da ifade etmektedir. Zira Araplar, komşuları Bizans'ın tebaasını "Rum", onlara ait toprakları da Rumiyye, İklim-i Rum, Bilâdu'r-Rûm, Arzu'r-Rûm şeklinde isimlendiriyorlardı.^[15]

Suheyb'i esir alan Bizanslıların onu nereye götürdüklerine dair ilk dönem kaynaklarında bilgilerin yer almadığı yukarıda belirtilmişti. Bazı kaynaklarda onun esir alındıktan sonra Şam bölgesine götürüldüğünden bahsedilmiş fakat daha fazla detay verilmemiştir.^[16] Bu noktada konumuz açısından Müslüman seyyah İbn Battûta'nın Seyahatnamesinde yer alan bilgi oldukça değerlidir. İbn Battûta Kale-i Tavas'ta bulunduğu esnada yöre halkından duyduklarını aktarıırken şu ifadeleri kullanmaktadır: "Söylenilere göre Hiz. Peygamber'in sahâbîlerinden Suheyb bu kale halkındanmış".^[17] Yaptığımız araştırmalarda, İbn Battûta'nın kaydından başka kaynaklarda Suheyb'in Anadolu'da bulunduğu bu dönemde nerede yaşadığına dair başka bir bilgiye denk gelmedik. İbn Battûta'nın bu kaydını başka kaynaklarla teyit etme imkânı olmadığı için bu gerçeğin dolaylı kaynaklar aracılığıyla teyit veya tezkîp edilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Aşağıda belirli başlıklar altında Suheyb-i Rûmî'nin, Denizli/Kale ilçesinde bulunan tarihi Tabea şehrinde yaşamış olma ihtimali üzerinde durulacaktır. Köle olarak bu topraklara getirildiği için öncelikle dönemin kölelik geleneği ve bu kapsamda Suheyb'in kölelik seyri üzerinde durulmuştur.

2. Dönemin Kölelik Geleneği Bağlamında Suheyb-i Rûmî

Köle kavramı, Türkçe sözlükte; hür olamayan, başka birisinin bağılı olan ve esir düşmüş gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamıyla ise köle; başka birinin malı ve mülkü sayılan, hukuki, iktisadî ve sosyal bakımlardan hür insanlardan farklı ve aşağı statüde kabul edilen kimse anlamındadır.^[18] Arapçada ise köleyi tanımlamak için genellikle "abd" ve "rakîk" kelimeleri kullanılmış ve bunlarla hür olmayan kişi kastedilmiştir.^[19] Bir kurum olarak kölelik, Sümerlilerden Mısırlılara,

[11] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/207; Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî, *el-Münemmak fî ahbâri Kureys*, thk. Hurşîd Ahmet Fârûk (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985/1405), 256-257; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/38; Mustafa Fayda, "Abdullah b. Cud'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/93-94.

[12] Hasan Malay, *Çağlar Boyu Kölelik* (Ankara: Gündoğan Yayınları, 2010), 65.

[13] Gencal Şenyayla, *Hiz. Suheyb-i Rûmî* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 34.

[14] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/226.

[15] Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 3; Casim Avcı, "Rum", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/222.

[16] Kayrevânî, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*, 1/681.

[17] İbn Battûta, *Rihletü İbn Battûta*, 1/224.

[18] Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ülke Yayınları, 1994), "Köle", 680; Nihat Engin, *Osmanlı Devleti'nde Kölelik* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998), 3.

[19] Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *Cemheretü'l-Luga*, thk. Remzî Münîr Ba'lebekkî (Beyrut: Dârü'l-İlm li'-Melâyîn, 1987), "rkk", 1/125.

Fenikelilerden Anadolu uygarlıklarına, Ege-Yunan uygarlıklarına ve Roma medeniyetine geçtikten sonra Orta Çağ toplumları içerisinde de kendisine yer bulan insan kaynaklı bir müessese olmuştur. Bu topluluklarda en çok Mısır, Yunan, Roma, Fenikeliler, Anadolu uygarlıklarında ve Ege uygarlıklarında köleliğin yaygın olduğu belirtilmektedir.^[20] Suheyb-i Rûmî'nin doğumu, çocukluğunun ilk yılları, köle olarak yaşadığı bölge, yeniden köle olarak satıldığı ve sonuçta azat edildiği mıntıklar o dönemlerde kölelik geleneğinin çok etkin olduğu bu bölgeler içerisinde yer almaktadır.

İlkçağlardan itibaren var olan kölelik olgusu zamanla varlığını muhafaza etmiş ve Orta Çağ boyunca hem Doğu'da hem de Batı'da benzer niteliklerle devam etmiştir. Böylece Orta Çağ sınırları içerisinde köle durumuna düşmek oldukça sıradan bir durum haline gelmişti ki bunun en canlı örneği Suheyb-i Rûmî'dir. Korsanlık faaliyetleri sonucunda ele geçirilen insanlardan, farklı ülkelerde satın alınan insanlara kadar her milletten insanlar köle olabiliyorlardı. Bununla birlikte savaşlardan elde edilen insanlardan, farklı ülkelerde tüccarlar tarafından kaçırılan insanlara kadar herkes köle olabiliyorken, bir de ebeveyni tarafından terk edilmiş çocuklar ile fakir anne-babaların çocuklarını köle olarak satması da köleliğin oluşmasına ana kaynak teşkil etmiştir.^[21] Bu kapsamda Suheyb-i Rûmî itibarlı bir ailenin çocuğu iken yaşadığı bölgenin Bizans güçleri tarafından baskına uğraması sonucu küçük yaşlarda kölelik realitesiyle karşı karşıya kalmış ve hayatının önemli bir bölümünü köle olarak geçirmiştir.

Büyük bir kazanç kapısı haline gelen kölelik her zaman prim yapmış ve vazgeçilemez bir ticari alan olarak kabul edilmişti. Bundan dolayı da kölelerin satılıp alındığı özel pazarlar vardı ki Rodos ve Girit adaları bilinen en eski köle pazarlarındandı. Bu pazarlarda sadece köleler değil aynı zamanda savaş esirleri ve Akdeniz'de korsanlık yapan kişilerin ele geçirdiği insanlar da satışa sunulurdu. Yine savaşlarda ele geçirilen bir komutan ya da yolcu gemisinde ele geçirilen aristokrat tabakadan bir genç kız başka topraklarda köle olarak yüksek fiyatlara satılabiliyordu.^[22] Bazı bölgelerde savaş ve akınlar özellikle esir almak ya da kaçırmak amacıyla yapılmaktaydı. Bu şekilde ele geçirilen esirlerin köle olarak satılması oldukça karlı bir iş olarak görülmekteydi. Her halükârda, ticaretinin yaygınlaşmasıyla birlikte kölelik özellikle teşvik ediliyordu.^[23] Suheyb-i Rûmî de Ninova bölgesinin yöneticiliğini yürüten aristokrat bir ailenin çocuğu idi ve yaşadığı topraklardan kopararak Anadolu'ya kadar götürülmüş, seçkin bir aile çocuğu olduğu için de muhtemelen yüksek meblağla satılmıştır.

Bizans toplumlarında köleler ağır şartlar altında şehirlerdeki zenginlerin evlerinde çalıştırılırdı. Bu yapıların inşaat faaliyetlerinden, ev içi hizmetlere kadar, ahırlardaki hayvanların bakımından, efendisinin kendisine ait olan toprakların işlenmesine kadar, evin temizliğinden, yemek yapımına kadar her işi kölelerin yapması, bu toplumlarda normal kabul ediliyordu. Bunun dışında köleliğin hüküm sürdüğü toplumlarda bazı ticari faaliyetler ve küçük el sanatları, dokumacılık, boyacılık vb. çeşitli imalat alanları ve tarımsal faaliyetler de genellikle köleler ya da azatlılar tarafından gerçekleştirilirdi.^[24] Yukarıda belirtildiği üzere 3 veya 4 yaşlarında olduğu anlaşılan Suheyb, kölelik için ideal yaşlarda olduğundan muhtemelen ev işlerinde kullanılmak veya bir kısım ticari faaliyetlerle askeri alanlarda değerlendirilmek üzere yetiştirilmek için satın alınmış olmalıdır.

[20] Şanlıbayrak, *III. ve VI. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Kölelik*, 8.

[21] Judson Knight, *Middle Ages History* (London: Uxl Publishers, 2000), 16; Mehmet Akif Aydın- Muhammed Mahidullah, "Köle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/238; Malay, *Çağlar Boyu Kölelik*, 15, 35.

[22] Belgin Erdoğan, *Roma Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitapevi, 1995), 107-108; Şanlıbayrak, *III. ve VI. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Kölelik*, 96, 115; Aydın Gacar, *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu'da Kölelik ve Köle Ticareti* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 18.

[23] Adam Gurowski, *Tarihte Kölelik*, çev. Hamil Börteçin (Ankara: Dorlion Yayınları, 2024), 88, 97.

[24] Halil Demirci, *Roma Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), I, 194-195; Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam*, çev. Bilgi Altınok (Ankara: Özne Yayınları, 1999), 140-141; Gurowski, *Tarihte Kölelik*, 26.

Sahip olduğu ticari yeteneği ile ok atma konusundaki mahareti onun bu doğrultuda yetiştirildiğini gösterdiği gibi bu durum aynı zamanda onun halkı tüccar ve asker olan Tabea şehrinde^[25] yaşamış olma ihtimalini de güçlendirmektedir.

Köleler mal olarak değerlendirildiği için onların değeri de yaş, eğitim, meslek, cinsiyet, fiziksel yapı, ırk ve hatta renklerine göre değişkenlik gösterebilmekteydi. Özellikle de çocuk ve genç yaşlardaki köleler yüksek fiyatlara satılıyordu. Belli bir eğitimden geçmiş 16-40 yaş aralığındaki köleler en yüksek fiyata satılabilmekteydi. Çünkü çocuk kölelerin eğitilmeleri ve küçük yaşlardan itibaren belli bir mesleğe yönlendirilmeleri daha kolay oluyordu. Özellikle 12-13 yaşları köle çocuklar için bir mesleğe başlama dönemi sayılmaktaydı. Bu şekilde küçük yaşlarda meslek sahibi eğitilmiş köleler daha iyi koşullarda çalışıyorlardı. Bunun dışında efendilerinin beğenilerini kazandıkları takdirde azat edilme şansları doğuyordu. Üstelik iyi bir meslek sahibi bir azatlının kısa zamanda zengin olması da mümkün olabiliyordu.^[26] Suheyb-i Rûmî hem Rum topraklarına getirildiğinde hem de buradan alınıp Arap Yarımadası'na götürüldüğünde dönemin köle algısı gereği istenilen ve aranan köle tipindeydi. Çünkü 3 veya 4 yaşlarında bir çocuk iken esir düşmüş 16 veya 17 yaşlarında ise buradan alınıp Ukâz panayırında satılmıştır. Bu açıdan çocukluğundan itibaren iyi şekilde yetiştirildiği, istenilen ideal köle tipinde olduğu ve bundan dolayı da sahipleri tarafından tahminen 17 yaşında iken iyi bir meblağa satıldığı anlaşılmaktadır. Aşağıda değinileceği üzere, dönemin ticaret ve ulaşım rotaları dikkate alındığında onun Tabea'dan alınıp götürülmüş olması makul gözükmemektedir.

3. Köleliği ve Azat Edilişine Giden Süreçte Kelb Kabilesinin Rolü

Suheyb-i Rûmî, köle olarak bulunduğu Anadolu'dan Arap Yarımadası'na götürülmüş ve orada satılmıştır. Onun Mekke'de sonuçlanan bu yolculuğu kaynaklarda genellikle Kelb kabilesiyle irtibatlandırılmıştır.^[27] Buna göre Kelb kabilesinden tüccarlar onu satın almış ve meşhur Ukâz panayırına götürerek satmıştır.^[28] Kelb kabilesinin bu süreçteki rolünün tespiti konunun anlaşılmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Aslen Yemen menşeli olan Kelbliler Suriye bölgesinde oturuyorlardı. Kabilenin başlıca kolları Benî Adî, Benî Züheyr, Benî Uleyym, Benî Cenâb b. Hubel, Benî Abdullah ve Benî Ureyne'dir. Câhiliye döneminde Kelbliler de Kudâalılar gibi Dûmetülcendel'de bulunan Ved adındaki puta tapıyorlardı. Kelbliler, Câhiliye döneminde de İslâm'ın gelmesinden sonra da Dûmetülcendel'de rebîülevvel ayında panayır kuruyorlardı ve bu panayırın başkanlığını Gatafânlılar'la nöbetleşe yapıyorlardı. İslâm öncesi ve İslâm'dan sonraki dönemlerde göçebe ve yerleşik hayat süren kabile toplulukları ticaret konusunda özellikle de küçük ve büyük baş hayvancılık konusunda önemli bir paya sahiptiler. Kabile üyelerinden bazı tüccarlar ticari maksatlarla Rum topraklarına seyahatler düzenlemekteydi.^[29] Kuzey Arabistan'da geniş bir bölgeye yayılmış olan kabile boyları genel hatlarıyla Suriye bölgesinde Dûmetülcendel, Tedmür, Sava ve Semâve civarında oturuyorlardı.^[30]

[25] C. F. Macfarquhar, "Early Greek Travellers in Egypt", *Greece & Rome* 13/1 (Nisan 1996), 110; Gacar, *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu'da Kölelik ve Köle Ticareti*, 10-12; Süleyman Barutçu, v.d, Kale İlçesinden Göç Eden Kişilerin Girişimcilik Özellikleri: Denizli Örneği", *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*, ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir (Denizli: Türmtasın, 2013), 221-227.

[26] Malay, *Çağlar Boyu Kölelik*, 34-35, 43, 45, 59.

[27] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/207; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/38.

[28] Bağdâdî, *el-Munemmak fî ahhâri Kureys*, 256-257.

[29] Nadir Özkuyumcu, "Kelb (Benî Kelb)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/203; Cahit Kara, *İslâm Öncesiinden Emevîlerin Sonuna Kadar Kelb Kabilesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 37-40.

[30] Özkuyumcu, "Kelb (Benî Kelb)", 25/203; Kara, *İslâm Öncesiinden Emevîlerin Sonuna Kadar*, 37-40.

Kabile boylarının yoğun şekilde yaşadığı bu bölgeler işlek yollar üzerinde bulunuyordu ve o yollardan geçen ticaret kervanlarından kazanç sağlıyorlardı. Özellikle Câhiliye döneminde Arap yarımadasındaki meşhur panayırlardan birisi de Dûmetülcendel’de kurulurdu. Kendi bölgelerinde kurulan bu pazara Kelbli tüccarlar köleler getirip satıyorlardı. Aynı şekilde yarımada’nın meşhur panayırlarından Ukâz’a da katılarak burada da köle ticareti yapıyorlardı.^[31] Bu durum kabilenin ticari faaliyetlerinde köle ticaretinin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca kabilenin önemli kollarının Hristiyan olması da onların ticari amaçlarla Bizans hakimiyetindeki bölgelere rahatlıkla girip çıkmalarını sağlamaktaydı.^[32]

Kelb kabilesinin kollarının yaşadığı mıntıkaların genel anlamda Bizans hakimiyetindeki Şam’ın ticaret güzergahları civarında olduğu görülmektedir. Bu alanlar aynı zamanda Suheyb-i Rûmî’nin yaşadığı dönemde Akdeniz ve Avrupa ticaretinin merkezi noktalarına yakın bölgelerdi. Bölgenin, Suriye ve Beyrut limanları ve bu limanlardaki köle sirkülasyonunun sağlandığı alanlarla yakın bağlantıları vardı. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde; Suheyb-i Rûmî’nin, köle tüccarları tarafından Tabea’ya yakın Akdeniz limanlarından birisinden satın alındıktan sonra Akdeniz üzerinden Suriye limanlarına getirildiği ve oradan da kendisini Kelblilerin satın alarak Ukâz panayırına götürerek yeniden satmış olabilecekleri akla yatkın bir durumdur. Böyle bir durum da onun Tabea’da yaşamış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

4. Tarihi Realiteye Uygunluk Bakımından Karia Bölgesi ve Tabea Antik Kenti

Suheyb’in yaşadığı belirtilen Tabea kenti antik dönemlerden itibaren Karia diye adlandırılan bölge sınırlarında yer almaktaydı. Bölge ve şehrin belirgin bazı özellikleri konumuz açısından önemli veri sağlayabilir. Karia’nın sınırları Ege Denizi’nin doğu kıyıları ile başlar, kuzeyde Büyük Menderes Nehri ve Aydın Dağları, güneyde Dalaman (İndus) Çayı, doğuda Kızılhisar (Serinhisar) Acıpayam Ovası, kuzeybatıda Babadağ’a kadar uzanır. Karia olarak adlandırılan bu bölge, günümüzde Güneybatı Anadolu’nun kıyılardaki verimli ovalarıyla onun gerisindeki sarp dağları ve ormanlık alanları kapsayan bir alanı tanımlamakta olup sahip olduğu bu coğrafi özellikleri, bölgeyi bugün bile ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemli kılmaktadır.^[33] Karia, iç kesimlerinde çok az ovaya sahip dağlık bir bölgedir. Engebeli yer şekilleriyle dikkat çeken bölge, çok sayıda dağ sırasıyla kesilmiş, son derece parçalı ve girintili çıkıntılı kıyılarıyla, gemilerin demirleyebileceği kıyı şekline sahiptir.^[34]

Karia bölgesinde Halikarnassos (Bodrum), Kaunos (Köyceğiz), Mylasa (Milas) köle ticaretinin yapıldığı en önemli şehirlerdendi. Korsanlar tarafından bu pazarlara getirilen köleler burada satışa sunulur ve buradan Akdeniz’in birçok bölgesine ihraç edilirdi.^[35] Suriye sahillerinden gemilerle Akdeniz kıyılarındaki limanlarda satışa sunulan bu kölelerden birisi de Suheyb olabilir. Çünkü Karia’nın ticaret bağlantıları daha çok deniz yolu olmakla birlikte, gemi yapımı için gerekli kereste ihtiyacını karşılayacak geniş ormanların varlığı, maden kaynaklarının zenginliği, verimli ovaların bulunması iç bölgelere yayılışı cazip hale getirmiş ve bölgedeki ticari bağlantılar

[31] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993), 1/526; Kara, *İslâm Öncesinden Emevîlerin Sonuna Kadar Kelb Kabilesi*, 40.

[32] Kara, *İslâm Öncesinden Emevîlerin Sonuna Kadar Kelb Kabilesi*, 46.

[33] C. Canan Küçükören, *An Anatolian Civilization in the Aegean: Karia (Karuwa/ Karka/ Karkışa/ Krk)* (İstanbul: Ekin Yayınları, 2005), 15; Hale Eda Akduru, “Antik Çağda Ticaret: Karia Bölgesinde Bir Araştırma”, *Academic Knowledge* 5/1 (Bahar 2022), 157-158.

[34] Anneliese Peschlow Bindokat, *Herakleia Şehir ve Çevresi*, çev. Fikret Işıltan (İstanbul: Homer Yayınları, 2005), 16; George Ewart Bean, *Karia*, çev. Burak Akgüç (İstanbul: Gümüş Basımevi, 1987), 26.

[35] Caroline Waerzeggers, “The Carians of Borsippa”, *British Institute for the Study of Iraq* 68 (2006), 1-2; Gacar, *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu’da Kölelik ve Köle Ticareti*, 20-21.

Karia'nın iç bölgelerine kadar uzanmıştır.^[36] Dolayısıyla Köyceğiz, Milas ve nispeten de Bodrum limanlarına yakın olan ve bu şehirlerle güçlü ticari bağlantıları bulunan Tabealı birisinin bu limanların birinden onu satın alarak Tabea'ya götürmüş olması bu verilere göre olası gözükmektedir.

Anadolu'dan ayrıldığında 17 veya 18 yaşlarında olan Suheyb'in buradan nasıl götürüldüğü de bilinmemektedir. Kaynaklarda sadece Kelb kabilesi tüccarlarının onu satın aldığı ve Arap Yarımadası'na götürdüğünden söz edilmektedir.^[37] Çocukluğunu savaşçı halklar içerisinde geçirdiği için kendisi de bir savaşçı olarak yetiştirilmiş ve sahibi tarafından paralı asker olarak kiralanmış olabilir. Bu kapsamda herhangi bir çatışmada esir düşüp yeniden köle olarak satılmış olması dönemin şartlarında mümkündür. Savaşlar köle kaynakları içindeki en önemli paydayı oluşturduğu için Akdeniz'in pek çok bölgesine dağılmış bulunan Kariyalı paralı askerlerin bir zaman sonra savaş tutsağı olarak köle pazarlarına düşmüş oldukları görülmektedir.^[38] Ayrıca yazılı kayıtlardan anlaşıldığına göre meşhur köle pazarlarından Rodos adasında, Karia kökenli kölelere yoğun şekilde denk gelinmekteydi. Bu köleler içerisinde Doğu Karia şehirleri Nysa, Aphrodisias ve Tabea bölgelerinden de kölelerin bulunduğu anlaşılmaktadır.^[39] Olası bir savaşta esir düşmüş olabileceği varsayılarak Suheyb, Rodos Adası veya Akdeniz limanlarından birisinden köle tüccarları tarafından satın alınmış, korsanlar tarafından kaçırılarak satılmış, iyi para edecek bir yaşta olduğu için sahibi tarafından satılmış ve böylece dönemin köle satış merkezi konumundaki Suriye bölgesi limanlarına götürülmüş olabilir. Bundan sonra da Kelbli tüccarların, Suriye sahillerindeki köle satış merkezlerinden birisinden onu satın alarak Ukâz panayırına götürüp sattıkları şeklinde bir varsayımda bulunmak eldeki veriler doğrultusunda makul gözükmektedir.^[40]

Karia bölgesinin bazı kentleri liman kıyısında iken bazıları ise denizden uzaktır. Kuzeydoğu Karia şehirlerinden olan ve Suheyb'in yaşadığı belirtilen Tabea yerleşimi de bölgenin iç kesimlerinde yer almakta olup eldeki bulgulara göre yaklaşık üç bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Günümüzde Denizli-Muğla karayolunun 78. km'sinde yer almakta olup adeta doğal bir kale görünümündedir. Antikçağ, Roma, Bizans, Türk dönemi olmak üzere çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapan şehir, Anadolu'daki en eski kentlerden birisidir.^[41] Denizli'nin Kale ilçesinin güneyinde bulunun şehir 1950'li yıllara kadar ilçenin merkezi iken daha sonra ilçenin taşınmasıyla birlikte eski kale diye anılır olmuştur. Antik dönemlerde kente Mobolla (Muğla) üzerinden gelen Karia yolu ile ulaşmakta, şehrin, Mobolla (Muğla), Kaunos (Köyceğiz) ve Halikarnassos'a kadar ticari bağlarının olduğu belirtilmektedir. Dört tarafı sarp, üstü düz sayılabilecek doğal kayalığın üzerine kurulmuştur.^[42]

[36] Barış Gür, "Minos, Miken ve Hititler Ekseninde Batı Anadolu'daki Muhtemel Sömürgecilik Faaliyetleri", *The Journal of Academic Social Science Studies* 5/6 (2012), 237; Feray Koca-Bayram Akça, "Antik Karya'nın Başkenti Halikarnassos'da Kent Planlama Anlayışı", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi* 18/40 (Güz 2017), 43-48.

[37] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/207; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/38.

[38] Waerzeggers, "The Carians of Borsippa", 1-2; Gacar, *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu'da Kölelik ve Köle Ticareti*, 20-21; Murat Aydaş, *M. Ö. 7. Yüzyıldan I. Yüzyıla Kadar Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010), 46-47.

[39] Waerzeggers, "The Carians of Borsippa", 1-2; Gacar, *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu'da Kölelik ve Köle Ticareti*, 20-21; Murat Aydaş, *M. Ö. 7. Yüzyıldan I. Yüzyıla Kadar Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler*, 46-47.

[40] Bağdâdî, *el-Münemmak fî ahhâri Kureş*, 256-257.

[41] Evinç Torlak- Serap Özmen, "Kale Yerleşiminin Alternatif Turizm Potansiyeli Açısından Analizi", *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*, ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir (Denizli: Türmatsan, 2013), 242-243; Akduru, "Antik Çağda Ticaret: Karia Bölgesinde Bir Araştırma", 159.

[42] Ergün Laflı, "Kale ve Çevresindeki Antik Kentler: Sikkeler Işığında Roma Döneminde Kuzeydoğu Karia Kentleri", *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*, ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir (Denizli: Türmatsan, 2013), 48; Robert Louis, *Anadolu'nun Eskiçağ Şehirleri*, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6/5 (1948), 535.

Tarihi boyunca Tabea antik kenti, Karia bölgesine açılan vadiye hâkim konumuyla adeta bu yolu tutan garnizon kent konumundaydı. Coğrafi konumunun oluşturduğu bu stratejik durumu tarih boyunca önemli kalmasını sağlamıştır. Tabea ovasının tarım ürünleri Karia bölgesine ticaret yoluyla yayılmaktaydı. Aynı zamanda Tabea, Güneyden gelen ve Denizli sınırlarındaki Laodikeia'ya ulaşan eski yol sistemi üzerindedir.^[43] Eski dönemlere dayanan tarihi, zengin doğal kaynakları, önemli yollar üzerinde bulunması ile stratejik konumu ve sahil kentleriyle güçlü ticaret bağlantılarının olması kentin önemini artırmış ve 1950'li yıllara kadar burada iskân faaliyetleri devam etmiştir. Karia'daki liman kentleriyle güçlü ticari bağlantılar kuran ve köle pazarları bulunan sahil kentlerine yakın olan Tabea'nın bu stratejik özelliği Suheyb'in burada yaşamış olma ihtimalini mümkün kılmaktadır.

5. Dönemin Ticaret ve Ulaşım Rotaları

Yukarıda da belirtildiği gibi Suheyb bir köle olarak Rum topraklarına götürülmüştü. Onun bu coğrafyanın neresine götürüldüğü, hangi kanallarla ve nasıl götürüldüğü, aynı şekilde yıllar sonra ne şekilde ve nereden alınıp Ukâz panayırına getirilip satıldığına dair kaynaklarda doğrudan bilgiler yer almamaktadır. Zira o esir edilen yüzlerce kişiden birisi olup esir edildiği dönemde önemli bir şahsiyet olmadığı için hakkında yazılı kayıtların bulunması beklenemez. Ayrıca bu konuda kendi ağzından kaynaklara yansıyan herhangi bir bilgiye de rastlanılamamaktadır. Bundan dolayı onun Anadolu'ya getirildikten sonra Tabea'da yaşamış olma ihtimalini bazı dolaylı kaynaklar vasıtasıyla ele alıp değerlendirmekten başka ihtimal bulunmamaktadır. Bu bağlamda özellikle Orta Çağlardan itibaren ticaret malları ve tüccarların hangi güzergahları kullanmış olduklarının tespiti önemli ipuçları verecektir.

İlk ve Orta Çağlarda savaşlarda ele geçirilen köleler genellikle Akdeniz ticaretinde köle alım satımı ile uğraşan tüccarlara satıldıkları için köleler Akdeniz ticaretinin önemli parçalarından birini teşkil etmekteydi. Özellikle Yunan ve Roma dünyası dışından toplanan ve buralara getirilen kölelerin nerelerde satıldığına bakıldığında ise, savaş esiri olarak alınan veya kaçırılan kişilerin genellikle Akdeniz, Ege ve Karadeniz kıyılarındaki bazı limanlar ile Suriye limanlarında satıldığı görülmektedir.^[44]

Tarihte köle ticaretinde, Filistin bölgesi ve Suriye'nin kuzey ve güney bölgelerinde yaşayan ve deniz ticareti konusunda oldukça ileri bir düzeyde olan Fenikeliler köle ticaretini büyük ölçüde yaygınlaştıran topluluktur. Kaleleri ve koloni kentleriyle Ege ve Akdeniz'in tüm kıyılarını kaplamış olan Fenikeliler bu ticareti hem kara hem de deniz yoluyla yapıyorlardı. Bu kapsamda Asya'nın yerlileri Ege bölgesi ve diğer Avrupa ülkelerine satılırken, Suriye ve Mısır ise Avrupalı kölelerle donatılıyordu. Günümüzde Lübnan'ın sahil şeridinde bulunan Sayda (Sidon), Byblos ve Sur kentlerinde Fenikeliler döneminde köleler için özel depolar, çarşılar ve ambarlar bulunuyordu.^[45] Çünkü antik dönemlerden itibaren deniz ticareti birçok limana sahip Filistin ve Suriye kıyıları boyunca ilerlemiş, Mısır ve Ön Asya'ya bağlanmıştır. Oradan Levant Bölgesi'nin batısındaki liman merkezi olan Kıbrıs ve Anadolu kıyılarına uzanmıştır. Lykia kıyıları ve Rodos Adası en çok kullanılan limanlardı. Kıyı şeridi boyunca devam eden ticaret Onikiada, Milet ve Efes'ten Batı Anadolu kıyılarına ve oradan Kuzeye ilerlemiştir.^[46]

[43] William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Paktaş (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948), 534; Yusuf Kılıç-Serkan Başol, "Eskiçağda Kaledavaz ve Yöresi", *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*, ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir (Denizli: Türmatsan, 2013), 185, 189.

[44] Gurowski, *Tarihte Kölelik*, 87; Malay, *Çağlar Boyu Kölelik*, 40; Şanlıbayrak, *III. ve VI. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Kölelik*, 8, 15, 87.

[45] Gurowski, *Tarihte Kölelik*, 23-26.

[46] Hüsnüye Esra Tufanoğlu, *Antikçağ'da Batı Anadolu'da Deniz Ticareti ve Limanlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 60.

Suheyb-i Rûmî'nin esaret dönemleri ve daha sonraki yüzyıllarda ticaret rotaları ile ulaşım merkezlerinin benzer şekilde değişmeden devam ettiği düşünülebilir. Çünkü Akdeniz merkezli bu ticari hareketliğin 11. Yüzyılda bile benzer şekilde devam etmesi bunu göstermektedir. Nitekim bu dönemlerde Bizans'la antlaşma imzalayan Venedikliler bir kısım haklar elde etmiş ve bu kapsamda Kuzey Suriye'deki Lazkiye'den başlayarak Antakya, Adana, Tarsus ve Antalya gibi Akdeniz sahilleri ve Efes ve Foça gibi yerlerde çok şekilde ticari faaliyetlerini devam ettirmiştir.^[47]

Fenikelilerden itibaren hem Karadeniz hem de Akdeniz'deki köleler genellikle gemilerle taşınması, ticaret merkezlerinin özellikle de köle ticaretinin yürütüldüğü noktaların Suriye sahilleri ile Doğu Akdeniz bölgesinde bulunması, Lübnan sahil şeridinde bulunan Sayda (Sidon), Byblos ve Sur gibi kentlerinde kölelere özel depo, çarşı ve ambarların mevcudiyeti göz önünde bulundurulunca esir alındıktan sonra Suheyb'in de bu ticari ağlar üzerinden Anadolu'ya getirilmiş olabileceği güçlü bir ihtimal olarak öne çıkmaktadır. Esir alındıktan sonra Şam bölgesine götürüldüğüne^[48] yönelik rivayet de bunu teyit etmektedir. Çünkü sayısını tam olarak bilemediğimiz çok sayıda köleyi Bizans güçlerinin kara yolları üzerinden taşıyarak Anadolu'ya sevk etmesi oldukça zor gözükmemektedir. Karayolu taşımacılığının deniz ve nehir taşımacılığına oranla oldukça zor ve maliyetli olması sebebiyle Roma İmparatorluğunda ticaret ve ulaşım amaçlı ihtiyaçlarının neredeyse tamamı deniz yolu ile sağlanmaktaydı. Bu kapsamda özellikle Akdeniz, elverişli kıyı şeridi ve limanları ile gemilerin karaya çıkabilmesi için uygun imkanlar sağlamasıyla çokça tercih edilen bir konumdaydı.^[49]

Eski dünyanın bütün uygarlıkları Akdeniz etrafında doğduğu için Suheyb'in yaşadığı dönemlerde ticaret yapmak isteyen her toplumun ulaşmak isteyeceği en önemli nokta Akdeniz'di. Akdeniz'in bu stratejik önemi coğrafi keşiflerin başladığı XV. Yüzyıla kadar aynı şekilde devam ettirmiştir. Tabii olarak köle ticareti yapmak isteyen her tüccarın da başvurması gereken en önemli nokta aynı şekilde Akdeniz'di. Çünkü bu konumuyla Akdeniz bu dönemler içerisinde var olan her topluma bir kapı gibi açılıyordu.^[50] İlkçağlardan itibaren kullanılan ticaret yolları Orta Çağlarda da aynı şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Ümit burnu henüz bilinmediği için, özellikle ticaret gemileri Doğunun ürünlerini almaya gitmek için, Doğu-Batı ticareti için en kısa ve güvenilir rota olan Doğu Akdeniz bölgesini geçmek zorundaydılar. Aynı şekilde ipek yolu kanalıyla taşınan mallar, Çin içlerinden başlayıp Afganistan-İran-Irak-Suriye topraklarından geçerek Suriye sahillerinde Akdeniz'e iniyor, buradan da Avrupa pazarlarına ulaştırılıyordu. Bu kapsamdaki bütün ticaret kervanlarının içerisinde mutlaka köleler de bulunmaktaydı.^[51]

Dönemin ticaret rotalarına bakıldığında genel anlamda Doğu-batı ticaretinin özellikle de köle ticaret ağının büyük oranda Suriye sahilleri ile Akdeniz üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Suheyb'in esir alınıp Rum topraklarına getirildiği dönemde karayolu taşımacılığının deniz taşımacılığına oranla oldukça zor ve maliyetli olması sebebiyle o ve onun gibi çok sayıda esirin Ninova bölgesinden alındıktan sonra Şam bölgesine nakledildiği, oradan da köle ticaretinin yoğun şekilde yürütüldüğü Suriye limanlarına indirilerek gemilerle Doğu Akdeniz üzerinden Anadolu, Yunanistan ve Ege adaları başta olmak üzere farklı bölgelere sevk edildiği düşünülebilir. Bu sevkیاتlar genellikle Akdeniz'in girintili çıkıntılı kıyı şeridi boyunca ve iyi korunmuş limanlarla gemilerin karaya çıkabilmesi için kumsal sahil yollarının bulunduğu noktalardan yapıldığı için, bu kapsamda

[47] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, 174-175; Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 26.

[48] Mekki, *el-Hidâye ilâ buluğî'n-nihâye*, 1/681.

[49] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, 174-175; Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, 125; Emine Başçı Özmert, *Antik Yunan'dan Roma'ya Uzanan Ulaşım ve Ulaşım Araçları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 66-67.

[50] Gurowski, *Tarihte Kölelik*, 82.

[51] Wilhelm Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal (Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1975), 25.

Suheyb-i Rûmî'nin, Bodrum, Köyceğiz veya bölgeye yakın limanlarından birisinden satın alınarak Tabea'ya götürüldüğü varsayılabilir. Tabea şehrinin liman kentleriyle ticari bağlantılarının olması, o dönemde genel dünya ticareti ve özellikle de köle ticaretinin yürütüldüğü rotalara yakınlığı Suheyb'in Tabea şehrine götürüldüğü ve orada yaşamak durumunda olduğunu olası kılmaktadır.

6. Bazı Kişisel Özellikleri Bakımından Bölge Halkıyla Benzerliği

Suheyb-i Rûmî, bazı kişisel özellikleri açısından Tabea halkı ile benzerlik arz etmektedir. Bu benzerliklerden birisi onun girişimci bir kişiliğe sahip olmasıdır. Girişimci; kendi inisiyatifini kullanarak cesaretle bir işe başlayan, giriş yapan ve bir sorunu çözme konusunda atılım yapan kişi, girişimcilik ise; fikirleri ortaya koyma, onları ürün veya hizmete dönüştürme, daha sonradan pazara sunma faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır.^[52] Onun hayatına bakıldığında, Mekke'ye köle olarak geldikten sonra azat edilmesinin hemen akabinde, üstelik bir azatlı olarak ticari alanda bir girişimcilik örneği sergileyerek çok geçmeden başarılı bir tüccar olarak öne çıktığı ve önemli bir servete sahip olduğu görülmektedir.

Suheyb-i Rûmî'nin ticaretteki bu başarısı onun girişimci özelliğiyle izah edilebilir. Onun en özel yönünü teşkil eden bu girişimcilik becerisini Anadolu'da tahmini 10-15 yıl kadar köle olarak yaşadığı kişiliğinin şekillendiği çevreden edindiği düşünülebilir. Çünkü bir insanın karakteri ile mesleki becerisini kazandığı çocukluk ve gençlik yıllarını Suheyb burada geçirmiştir. Günümüzde bile çok sayıda girişimci insan yetiştiren bu şehrin Kale olması makul gözükmemektedir. Çünkü 1950'lerden sonra Kale ilçesinden çevre il ve ilçelere çok sayıda göçün yaşandığı bilinmektedir. İlçeden göç eden ailelerden bazılarının Denizli'nin ticari hayatında önemli bir yerde olduğu yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Bu araştırmalarda sadece Denizli özelinde bile ciddi oranda Kale kökenli insanların başarılı girişimcilik örnekleri sergiledikleri anlaşılmaktadır.^[53]

Suheyb-i Rûmî'nin belirgin diğer bir özelliği de dilinin peltek, konuşmasının bozuk olmasıdır.^[54] Bazı kaynaklarda Karia bölgesinin dağlık ve yüksek bölgelerinde yaşayan halkların konuşmalarının kaba olduğu belirtilmektedir.^[55] Tabea'nın da aynı şekilde dağlık ve yüksek bir bölge olduğu hatırlanırsa aynı durum Tabea içinde geçerli olmalıdır. Suheyb-i Rûmî'nin en belirgin niteliği ve ashop arasında en çok eleştirildiği yönü Arapçayı düzgün konuşamaması ve dilinin kaba olmasıdır.^[56] Dilinin kaba ve bozuk olması uzun süre içinde yaşadığı Tabea şehrinin dilindeki kabalıktan olabilir. Bu durum da Suheyb-i Rûmî'nin Tabea şehrinde yaşamış olma ihtimaline işaret olarak değerlendirilebilir.

Tabea'nın bulunduğu ovada başka şehirler de vardı ki bunlar; Apollonia Salbake, Herakleia Salbake, Sebastopolis ile Kidramos şehirleri idi. Tabea, bulunduğu konum itibarıyla ovaya hâkim, hayat standardı yüksek ve çevresindeki şehirler içerisinde kendi adına para bastıran tek şehirdir.^[57] Kendi adına para bastırarak düzeyde ekonomik güce sahip olması Tabea'da ticaretin canlı olduğunu ve şehir halkının ticaret ehli olduklarını göstermektedir. Eski çağlarda ticaret şehri olan Tabea bu özelliğini günümüze kadar muhafaza etmiştir. Nitekim günümüzde de bölge halkından çok sayıda başarılı tüccarın çıkması bunu göstermektedir.^[58] Suheyb-i Rûmî de aynı

[52] Fang Zhao, "Exploring the Synergy Between Entrepreneurship and Innovation", *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 11/1 (2005), 26.

[53] Barutçu, v.d, "Kale İlçesinden Göç Eden Kişilerin Girişimcilik Özellikleri: Denizli Örneği", 221-227.

[54] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/207.

[55] Louis, Anadolu'nun Eskiçağ Şehirleri, 534-535.

[56] Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasen İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amravî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 24/242; Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm* (Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001/1422), 12/181.

[57] Louis, Anadolu'nun Eskiçağ Şehirleri, 534-535.

[58] Barutçu, v.d, "Kale İlçesinden Göç Eden Kişilerin Girişimcilik Özellikleri: Denizli Örneği", 221-227.

şekilde başarılı bir tüccardır. Nitekim azat edilmesinin ardından başladığı ticari faaliyetlerinde önemli bir başarı elde etmiş ve zamanla Mekke'li müşriklerin iştahını kabartacak kadar zenginliğe ulaşmıştır.^[59] Onun bu ticari becerisini yaklaşık 15 yıl içinde yaşadığı şehirden edinmiş olduğu muhakkaktır. Ona bu ticari bereciyi kazandıran bu şehrin Tabea olması realiteyle örtüşmektedir.

Bazı kaynaklarda “cesur” ve “gözü pek” olarak nitelendirilen Kariyalıların, savaşçı bir toplum olduğu ve hatta geçim yöntemi olarak denizlerde korsanlık yaptıkları belirtilmektedir.^[60] Savaşçı ve cesur bir halk olan Kariyalıların, Antikçağlarda çok yaygın bir uygulama olan paralı asker olarak başka ülkelerin ordularında görev yaptıkları bilinmektedir.^[61] Aynı şekilde bazı bölgelerde kölelerin sayısı çoğalınca köle sahipleri onları kontrol etmek için kiralık askerler tutmak zorunda kalıyorlardı. Bu kiralık askerler arasında Karia'dan getirilen askerler de bulunuyordu.^[62] Karia gibi dağlık ve çetin coğrafyalarda yaşayan insanların bedensel yönden güçlü olmaları gerektiği düşünülürse bu coğrafyadaki insanların cesaretlerini ortaya koyarak ücretli askerlik yapmaları ve geçimlerini bu şekilde kazanmaları doğal bir netice olarak görülebilir. Bundan dolayı Antikçağda pek çok ülkenin ordularında görülen Kariyalı paralı askerlerin şöhretinin, güçlü bedenleriyle iyi bir savaşçı olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.^[63] Bölge insanı gibi Suheyb-i Rûmî'nin de fiziki olarak güçlü kuvvetli olduğu ve Araplar arasında en iyi ok atan kişilerden kabul edildiği belirtilmektedir.^[64] Hz. Peygamber döneminde yapılan bütün savaşlara katılması ve bu savaşlarda adeta Hz. Peygamber'in yakın koruması gibi görev yapması^[65] kendisinin fiziken güçlü kuvvetli olmasının yanında usta bir okçu olmasından kaynaklanmış olmasıdır. Bu özellikleri onun, güçlü kuvvetli ve savaşçı insanların yaşadığı Tabea bölgesi halkından olma ihtimalini teyit etmektedir.

Bastırdıkları paralar üzerinde tanrısal simgelerin yanında bazı doğal figürler de kullanan Tabealılar, ok ve sadak gibi savaş malzemelerini de aynı amaçla kullanmışlardır.^[66] Paralar üzerinde ok ve sadak figürleri kullanmaları, okçuluğun onların hayatlarında önemli yerinin olduğuna işaret etmektedir. İyi bir okçu olan ve katıldığı savaşlarda bu özelliği ile öne çıkan Suheyb'in,^[67] çocukluktan itibaren dönemin savaş teknikleri ve bu kapsamda iyi bir okçu olarak yetiştirilmiş olduğu varsayılınca onun Tabea'da yaşamış olma ihtimali güçlenmektedir. Başarılı bir girişimci, iyi bir okçu, güçlü kuvvetli bir insan, usta bir savaşçı ve özellikle de başarılı bir tüccar olması gibi özellikleri onu bölge insanıyla benzer kılmaktadır. Bu önemli benzerlikler de Suheyb-i Rûmî'nin Kale'de (Tabea) yaşamış olma ihtimalini teyit eden diğer önemli göstergelerdir.

Sonuç

Henüz 3-4 yaşlarında iken Bizanslılar tarafından Irak'ın Ninova (Musul) bölgesinden esir alınan Suheyb-i Rûmî, buradan Şam bölgesine oradan da Suriye sahillerindeki limanlardan birine nakledilmiş, akabinde de Anadolu coğrafyasına sevk edilmiştir. Bu süreçte onun, Anadolu'nun hangi bölgesine gönderildiğine dair kaynaklarda seyyah İbn Battûta'nın aktardığı duyumdan

[59] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/209.

[60] Laflı, “Kale ve Çevresindeki Antik Kentler: Sikkeler Işığında Roma Döneminde Kuzeydoğu Karia Kentleri”, 48; Louis, Anadolu'nun Eskiçağ Şehirleri, 535; Akduru, “Antik Çağda Ticaret: Karia Bölgesinde Bir Araştırma”, 159.

[61] C. F. Macfarquhar, “Early Greek Travellers in Egypt”, *Greece & Rome* 13/1 (Nisan 1996), 110; Gacar, *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu'da Kölelik ve Köle Ticareti*, 10-12.

[62] Gurowski, *Tarihte Kölelik*, 27.

[63] John D. Ray, “Soldiers to Pharaoh: The Carians of Southwest Anatolia”, *Civilizations of the Ancient Near East* 2 (1995), 1186; Gacar, *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu'da Kölelik ve Köle Ticareti*, 12.

[64] Hayreddin b. Muhammed b. Muhammed ez-Zirikî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm Lilmelâfîn, 2002), 3/210.

[65] Ebû Muhammed Abdülmelik b. Mişâm İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2004), 414-419; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/210.

[66] Remziye Okkar, “Antik İki Surlu Kaya Kale Davaz ve Kenti”, *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*, ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir (Denizli: Türmtaş, 2013), 83-86.

[67] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/210.

başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İbn Battûta'nın bu kaydını başka kaynaklarla teyit etme imkânı olmasa da onun Tabea'da yaşamış olduğuna dair bu inancın dolaylı kaynaklar aracılığıyla teyidi mümkündür.

Bir köle olarak bu coğrafyaya sevk edildiği için çocukluk ve gençliğinin bir bölümünü Tabea'da köle statüsünde geçirmiştir. Hem Rum diyarına gelişi hem de buradan Arap yarımadasına götürülmesi bağlamında genellikle Suriye ve Beyrut limanlarındaki köle sirkülasyonunun sağlandığı bölgeler yakınında yaşam süren Kelb kabilesinin adı öne çıkmaktadır. Buna göre de Suheyb-i Rumi, Kelbli köle tüccarları tarafından Suriye limanlarında Akdeniz'deki köle tüccarlarına satıldıktan sonra Akdeniz üzerinden getirilerek Tabea'ya yakın limanlardan birinde satıldığı, benzer şekilde oradan tekrar Arap yarımadasına götürülmesi esnasında aynı sürecin işletildiği düşünülmektedir.

Karia bölgesi ve Tabea şehrinin bazı özellikleri konumuz açısından önemlidir. Bölge, girintili çıkıntılı sahilleriyle gemilerin demirlemesine ve dolayısıyla köle ticaretinin aktif şekilde yürütülmesine imkân vermiştir. Tabea şehrinin sahil kentleri ve köle ticaretinin yürütüldüğü limanlarla güçlü ticaret bağlantılarının bulunması, Karia bölgesine açılan vadiye hâkim konumuyla adeta bu yolu tutan garnizon kent konumunda olması gibi bazı stratejik özellikleri tarih boyunca kenti önemli kılmıştır. Bütün bunlar Suheyb'in Tabea'da yaşamış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bunun dışında bölge insanının güçlü kuvvetli yapısıyla cesur ve savaşçı özelliği, Tabea'nın ticari faaliyetlerdeki başarısı ve tarih boyunca girişimci insanlar yetiştirmesi, bölge halklarının lisanslarının kaba ve bozuk oluşu gibi bazı özellikler Suheyb-i Rûmî ile örtüşmektedir. Güçlü fiziki yapısı, iyi bir tüccar ve girişimci olması, mahir bir ok atıcısı ve usta bir savaşçı olarak bilinmesi, konuşmasındaki kabalık ve bozukluk gibi bölge halklarıyla benzerlik taşıyan özellikleri Suheyb-i Rûmî'nin Tabea'da yetiştiğinin göstergeleri kabul edilebilir.

Dönemin ulaşım ve nakliye rotaları Suheyb'in Tabea'da yaşamış olma realitesiyle örtüşmektedir. Kölelerin nakledilmesinde kara yollarının zor ve maliyetli olması Orta Çağlarda köle ticaretinin genellikle deniz yoluyla yapılmasını sağlıyordu. Özellikle de köle ticaret ağı büyük oranda Suriye sahilleri ile Akdeniz üzerinden yürütülmekteydi. Suheyb'in esir alınıp Rum topraklarına getirildiği dönemde aynı zorlukların mevcudiyeti düşünülecek olursa, Suheyb ve onun gibi çok sayıda esir, Ninova bölgesinden alındıktan sonra Şam bölgesine nakledilmiş, oradan da köle ticaretinin yoğun şekilde yürütüldüğü Suriye limanlarına indirilerek gemilerle Doğu Akdeniz üzerinden Anadolu'ya sevk edilmiş olmalıdır. Bu köleler Akdeniz limanlarında satışa sunulmuş ve bu kapsamda Suheyb-i Rûmî, Bodrum, Köyceğiz veya bölgeye yakın limanlarından birisinden satın alınarak bu bölgelerle güçlü ticari bağları olan Tabea'ya götürülmüştür.

Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde; Anadolu'da bulunduğu dönemde Suheyb-i Rûmî'nin, günümüzde Denizli/Kale ilçesinde bulunan antik Tabea şehrinde yaşamış olma ihtimali makul ve tutarlı gözükmektedir. Bu konuda farklı belge ve bulgular elde edilinceye kadar Suheyb-i Rûmî'nin, Denizli/Kale ilçesinde bulunan antik Tabea şehrinde yaşadığı gerçeği yerini korumaktadır.

Kaynakça

- Akduru, Hale Eda. "Antik Çağda Ticaret: Karia Bölgesinde Bir Araştırma". *Academic Knowledge* 5/1 (Bahar 2022), 156-166.
- Avcı, Casim. "Rum". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/222-225. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Aydaş, Murat. *M. Ö. 7. Yüzyıldan I. Yüzyıla Kadar Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010.
- Aydın, Mehmet Akif – Hamidullah, Muhammed. "Köle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/237-246. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bağdâdî, Muhammed b. Habîb el-. *el-Münemmak fî ahhbâri Kureys*. thk. Hurşî Ahmed Fârûk. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985/1405.
- Balık, İbrahim. *Denizli (Lâdik) İnançoğulları Beyliği*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2022.
- Barutçu, Süleyman, vd. "Kale İlçesinden Göç Eden Kişilerin Girişimcilik Özellikleri: Denizli Örneği". *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*. ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir. 220-227. Denizli: Türmatsan, 2013.
- Bean, George Evart. *Karia*. çev. Burak Akgüç. İstanbul: Gümüş Basımevi, 1987.
- Bindokat, Anneliese Peschlow. *Herakleia Şehir ve Çevresi*. çev. Fikret Işıltan. İstanbul: Homer Yayınları, 2005.
- Canseven, Meryem- Bayeızt, Mustafa. "Kale-i Tavas /Tabea Ören Yeri". *Denizli Turizmi ve Kültürel Miras*. ed. Serkan Bertan. 42-64. Ankara: Detay Yayıncılık, 2023.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001/1422.
- Demirci, Halil. *Roma Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ülke Yayınları, 1994.
- Efendioğlu, Mehmet. "Suheyb b. Sinân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/476-477. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Engin, Nihat. *Osmanlı Devleti'nde Kölelik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998.
- Erdoğan, Belgin. *Roma Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitapevi, 1995.
- Fayda, Mustafa. "Abdullah b. Cud'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Gacar, Aydın. *M.Ö Birinci Bin Yılda Anadolu'da Kölelik ve Köle Ticareti*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Gurowski, Adam. *Tarihte Kölelik*. çev. Hamil Börteçin. Ankara: Dorlion Yayınları, 2024.
- Gür, Barış. "Minos, Miken ve Hititler Ekseninde Batı Anadolu'daki Muhtemel Sömürgecilik Faaliyetleri". *The Journal of Academic Social Science Studies* 5/6 (2012), 233-249. [arastrmx_79201_5_pp_233-249.pdf](#)
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.
- Heyd, Wilhelm. *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*. çev. Enver Ziya Karal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975.

- Honigman, Ernst. *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasen. *Târîhu Dimeşk*. thk. Amr b. Garâme el-Amravî Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1995/1415.
- İbn Battûta, Muhammed b. Abdillâh. *Rihletü İbn Battûta*. Ribât: Dâru's-Şarki'l-'Arabî, t.s.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2004.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1988.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Ekrem. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavviz-Âdil Ahmed Abdülmevcud. Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Kara, Cahit. *İslâm Öncesinden Emevîlerin Sonuna Kadar Kelb Kabilesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Kayrevânî, Mekî b. Ebû Tâlib el-. *el-Hidâye ilâ buluğî'n-nihâye fî ilmi meânî'l-Kur'ân-i ve tefsirihi*. Şârika: Câmiatu's-Şârika, 2008.
- Kılıç, Yusuf – Başol, Serkan. "Eskiçağda Kaledavaz ve Yöresi". *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*. ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir. 185-193. Denizli: Türmatsan, 2013.
- Knight, Judson. *Middle Ages History*. London: Uxl Publishers, 2000.
- Koca, Feray-Akça Bayram. "Antik Karya'nın Başkenti Halikarnassos'da Kent Planlama Anlayışı". *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi* 18/40 (Güz 2017), 42-54.
- Küçükören, C. Canan. *An Anatolian Civilization in the Aegean: Karia (Karuwa/ Karka/ Karkışa/ Krk)*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2005.
- Laflı, Ergün. "Kale ve Çevresindeki Antik Kentler: Sikkeler Işığında Roma Döneminde Kuzeydoğu Karia Kentleri". *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*. ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir. 46-81. Denizli: Türmatsan, 2013.
- Louis, Robert. "Anadolu'nun Eskiçağ Şehirleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6/5 (1948), 531-536.
- Macfarquhar, C. F. "Early Greek Travellers in Egypt". *Greece & Rome* 13/1 (Nisan 1996), 108-116.
- Malay, Hasan. *Çağlar Boyu Kölelik*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2010.
- Mansel, Arif Müfid. *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Okkar, Remziye. "Antik İki Surlu Kaya Kale Davaz ve Kenti". *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*. ed. Turgut Tok- Özgür Kasım Aydemir. 82-88. Denizli: Türmatsan, 2013.
- Özkuyumcu, Nadir. "Kelb (Benî Kelb)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/203-204. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Özmenli, Mehmet. "V-VI. Yüzyıllarda Bizans Devleti-Sâsânî Devleti-Ermeni Derebeylerinin Mücadeleleri ve Türkler". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/3 (2008), 323-332.
- Özmert, Emine Başçı. *Antik Yunan'dan Roma'ya Uzanan Ulaşım ve Ulaşım Araçları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

- Ramsay, William Mitchell. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. ev. Mihri Paktaş. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948.
- Ray, John D. "Soldiers to Pharaoh: The Carians of Southwest Anatolia". *Civilizations of the Ancient Near East 2* (1995), 1185-1194.
- Rice, Tamara Talbot. *Bizans'ta Günlük Yaşam*. ev. Bilgi Altınok. Ankara: Özne Yayınları, 1999.
- Sebeos. *The Armenian History*. ts. R. W. Thomson and J. Howard-Johnston. Liverpool: Liverpool University Press, 1999.
- şanlıbayrak, Hakan. *III. ve VI. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Kölelik*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- şenyayla, Gencal. *Hız. Suheyb-i Rûmî*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Torlak, Evin-zmen, Serap. "Kale Yerleşiminin Alternatif Turizm Potansiyeli Açısından Analizi". *Kaledavaz Sempozyum Bildirileri*. ed. Turgut Tok- zgr Kasım Aydemir. 235-249. Denizli: Türmatsan, 2013.
- Tufanoğlu, Hüsniye Esra. *Antikçağ'da Batı Anadolu'da Deniz Ticareti ve Limanlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Turan, şerafettin. *Türkiye- İtalya İlişkileri I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Waerzeggers, Caroline. "The Carians of Borsippa". *British Institute for the Study of Iraq* 68 (2006), 1-22. <https://www.jstor.org/stable/4200605>
- Zhao, Fang. "Exploring the Synergy Between Entrepreneurship and Innovation". *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 11/1 (2005), 25-41.
- Zirikl, Hayreddn b. Muhammed b. Muhammed ez-. *el-A'lm*. Beyrut: Dru'l-İlm Lilmelyn. 2002.